

Programrådsmöte 2003-10-14

Medverkande programrådet:

Mattias Iwarsson, Botaniska trädgårdarna	Nils Andersen, GRO
Mats Höggren, CBM	Peder Weibull, Växtförädlarna
Eva Thörn, NGB	Eva Jansson, samordnarna
Lars-Åke Gustavsson, Friluftsmuseerna	Peter Hertelius, Sida
Viktor Trajkovski, Pomologiska sällskapet	Göran Svanfeldt, FOR
Jan Gustavsson, Jordbruksverket	Arnulf Merker, SLU
Jens Weibull, samordnarna	Agneta Börjeson, sekreterare

Sesam, Formas, NV, RAÄ och LRF saknade representanter på mötet.

Utöver programrådet medverkade genbanksurator Inger Hjalmarsson, Nordiska genbanken under eftermiddagen. Hon presenterade den nationella samlingen på Balsgård och vad som ingår i en genbankscurators uppgifter Medverkade då gjorde även Carina Larsson, institutionen för växtvetenskap, i egenskap av chef för Balsgård.

Inledning

Dagordningen fastställdes. Eva Thörn föreslog att vi under övriga frågor skulle ta upp frågan om åtgärds mål och strategier för bevarande.

Minnesanteckningarna från förra mötet innehöll inget som inte blir behandlat under dagordningen för övrigt och lades därmed tillhanda.

Information från Jordbruksverket

Verksamhetsberättelsen för 2002 är tryckt. Jordbruksverket påminde om vikten av denna. Den kompletterar Jordbruksverkets årsrapport till regeringen och det är genom denna vi visar vad som görs inom POM. Därför är det också viktigt att alla lämnar in redovisning till Jordbruksverket i god tid för sammanställning. Risker finns annars att någon aktörsgrupp kommer att saknas i redovisningen.

Hittills har den getts ut i Jordbruksverkets rapportserie och följer en mall som bygger på programrapporten. Förslag på hur rapporten kan göras roligare mottas gärna. Ett förslag är att ta med bilder.

Programmet finns som ett delmål under miljö kvalitetsmålet Ett rikt odlingslandskap. En rapport om uppföljning och utvärdering av hela målet finns att få från Jordbruksverket. En rapport om hur det går för alla 15 miljö kvalitetsmålen (de Facto 2003 Miljö målen - när vi delmålen?) går att få från Jordbruksverket eller Naturvårdsverket. För att få veta mer om målen se hemsidan <http://www.miljomal.nu/>

POM är inte enbart det som avhandlas på programrådsmötena. Jordbruksverket uppmanar därför rådet att utnyttja ledamöternas kunskaper och kontakter även mellan mötena och utnyttja den listserver som finns.

Budget 2004

Förslaget på budgeten för 2004 hade presenterats i särskilt dokument. Budgeten bestäms av budgetpropositionen 2002 och 2003 samt Jordbruksverkets och programrådets utredning. Summan blir fastställd i och med Jordbruksverkets regleringsbrev.

Under 2004 kommer verksamheterna från 2003 att fortgå. I den mån Balsgård inte utnyttjar sitt högsta belopp går dessa pengar i första hand till inventeringen eller beslätade projekt.

I samband med detta kom frågan upp om vad som händer i år om inte beloppen utnyttjas fullt ut. Jordbruksverket meddelade att överskjutande medel av de som skulle gå till klonarkiven kommer att gå till fröuppropet som hittills har levt med ett underskott. Eventuella överskjutande medel från Balsgård kommer att redovisas i början på november. Inga förslag finns i nuläget på projekt eftersom det är oklart hur stor denna summa blir. Pengar som inte utnyttjas kommer inte att kunna föras över till nästa år. Jordbruksverket är medveten om den dåliga framförhållningen i denna fråga och kommer bland annat med anledning av detta se över överenskommelsen om den nationella samlingen.

De nya posterna som tillkommit accepterades av programrådet. Projektet historiska fröer får dock inte gå till något som hör till ordinarie verksamheter hos aktörerna. Det är också viktigt att man inte skapar en förväntan om att fröer till gamla sorter går att få tag på och sedan inte uppfyller denna förväntan. Projektplaner måste fram och godkännas för både SKUD och Historiska fröer innan medel kan beviljas.

SKUD kan eventuellt placeras på NGB, såvilda rutiner för automatisk uppdatering utarbetas. NGB ansvarar då för driften och personer med rättigheter för innehåll. Det finns tankar om att SKUD även ska kunna användas av de andra nordiska länderna. SKUD har även koppling till det europeiska samarbetet om namnstandarder för plantskoleväxter.

Inventeringen

Fröuppropet lider mot sitt slut. I år har det kommit in ca 40 svar vilket är lite mindre än förra året. En del intressanta sorter har hittats. När radio (Trädgårdsdags), tidningar och TV (Gröna rum) uppmärksammat uppropet har detta genast märkts i inflödet. Länsstyrelserna har nappat på en idé från Lena Nygårds (projektledare) att dela ut en Guldärta till den som har bidragit med något speciellt i sammanhanget. Guldärtan har gett god PR till både fröuppropet, inventeringen i stort och hela POM. KSLA har givit ett mindre bidrag för framtagandet av en video om fröodling

Perennuppropet pågår. Rune Bengtsson är projektledare. Hittills har det kommit in 131 svar. Databasen håller på att uppdateras. Uppropet ska pågå i flera år.

Rosinventering har genomförts i 6 områden. Tre av dessa Roslagen/Stockholmsskärgård, Småland och Östergötland, finansieras med POM-medel. I dessa inventeringar har arbetet fokuserats på *Rosa majalis* 'Foecundissima' och *Rosa piminellifolia* 'Plena'. De tre andra inventeringarna på Gotland, i Ockelbo/Gästrikland och på Österlen, har initierats av lokala intressenter. I dessa områden har samtliga gammaldags rosor uppmärksammats. I alla områden har sammanlagt 1050 rosor studerats på 494 platser.

En rad inventeringsmetoder har prövats och flera intressanta fynd av rosor med högt odlingsvärde har gjorts. För framtida inventeringar är en viktig lärdom från de sex inventeringarna att bästa inventeringsresultatet uppnås när flera metoder kombineras med varandra och när samverkan sker lokalt med personer som har både ros-kunskap och kunskap om bygden och dess historia.

Material av *Rosa majalis* 'Foecundissima' och *Rosa piminellifolia* 'Plena' från såväl inventeringen som från privata odlare har samlats in för genetiska studier på SLU i Balsgård. Dessa studier finansieras av Formas.

Budgeten för POM 2005

Inför 2005 beräknas POM tillföras 8,5 miljoner kr. Det öppnar för aktiviteter som inte kunnat genomföras tidigare. Dessa bör dock grundas i programmet eller av annat som har betydelse för POM:s genomförande.

Programmet identifierar flera områden där det behövs medel för verksamheter som inte ingår i den ordinarie verksamheten hos aktörerna. Detta gäller medel till den svenska verksamheten på NGB, utökad forskning, medel till friluftsmuseer och botaniska trädgårdar.

Därefter har det även identifierats att nya medel behövs till inventeringen och till bevarandet av frukt, bär och nötter. De pågående projekten på detta område kommer att fortgå i någon omfattning även under 2005.

En följd av inventeringen är även att ta hand om material som eventuellt samlas in och överhuvudtaget bevarandestrategier. Kontakter med andra nationella program och även övriga nationella kontakter kan också behöva medel i begränsad omfattning.

Under mötet betonades särskilt att jordbruksgrödorna har blivit dåligt uppmärksammade och något behöver göras på vallväxtsidan. I inventeringen har ju jordbruksgrödorna låg prioritet eftersom dessa anses vara färdiginventerade. Men i övrigt så finns anledning att se över detta. Pre-breeding var ett annat område som uppmärksammades.

Jordbruksverket kommer att tillsammans med samordnarna att gå igenom de olika områdena och se vad för medel som finns idag och vilka framtida behov det finns. Programrådets ledamöter kommer att kontaktas inom respektive område.

Arbetet bör göras tämligen omgående om verksamheter ska kunna starta upp 2005.

Uppmärksammas bör att det finns medel till olika EU-projekt om delfinansiering kan ordnas. Eventuellt kan denna delfinansiering ske med POM-medel. Samprojekt med andra nordiska länder bör också kunna utnyttjas.

Information från samordnarna

En workshop kommer att hållas 19-20 november i Rogersvik på Skaftö i Bohuslän. Den är tänkt att framför allt ta upp nyttjandefrågor som nyttjande av SKUD, fröuppropet fortsätter – projekt Historiska fröer, att skapa ett vallväxtprojekt, principer för tillträde och rättigheter till material insamlat inom POM och inventering av träd och buskar i ett nyttjande perspektiv. Workshopen inleds med en serie kortare föreläsningar i dessa ämnen och sedan diskuteras projekt och dessa viktiga POM-frågor i mindre grupper. Dessa ska resultera i konkreta projekt – och handlingsplaner.

Alnarpsmötet om de nationella programmen i Europa blev mycket lyckat. Mötet gjorde ett uttalande, The Alnarp Statement, som sedan har använts framför allt av länder med ekonomier i utveckling. Intresset är stort för att inte låta detta bli ett engångsmöte. Den workshop som hölls mellan de balkanstater som deltog i Alnarpskonferensen, CBM, Sida och NGB plus den inventeringsresa som senare gjordes av NGB och Jordbruksdepartementet, har lett till att ett nätverk nu håller på att etableras för genressurssamarbete i dessa länder.

Information från aktörerna

NGB

Arbetet med det svenska materialet inom ramen för SJFR-medlen har avslutats och slutrapporteras före årets slut. Beskrivning och evaluering har gjorts och presenteras i databaser.

Genbanken letar svenskt material i utländska genbanker bland annat Vavilov. Tillsammans med VIR jämförs också duplikationer av accessioner av *Avena*-material som bevaras i de två genbankerna. Såväl likheter som skillnader förekommer. NGB har också ett projekt i vilket syftet är att ta fram en strategi för bevarande av krydd- och medicinalväxter. Projektet har deltagande från de Baltiska länderna.

Nästan hälften av NGB:s material består av specialsamlingar. Arbetet pågår med att göra detta material tillgängligt.

In vitro-bevarande av *Allium* (potatislök, schalottenlök och vitlök) är på gång. Eventuellt kommer även andra vegetativt förökade grönsaker att bevaras på detta sätt. Även kryoförvaring av frukt och bär är under utveckling.

NGB har tillsammans med Sune Zachrisson publicerat en bok om äpplet och äpplets historia.

En workshop om tillträde och rättigheter till genresurser hålls 16 oktober på genbanken. Genbanken arbetar även med ett reviderat avtal för överföring av genetiska resurser (MTA) som kan gälla innan FAOs MTA blir färdigt.

SPS

Sveriges pomologiska sällskap har utarbetat ett program för rikstäckande inventering av frukt och bär. Flera möten har arrangerats för att bygga upp regionala nätverk. Här ingår både ideella föreningar och andra organisationer. Trycket på att sätta igång med inventeringen är stort och om inventeringen inte kommer igång kan man förlora mycket av entusiasmen. SPS lämnade över ett förslag på budget för 2004 till SPS:s inventering av frukt och bär där kostnader för utbildning, expertmöten och bearbetning av inventeringsdata anges. SPS är dock på det klara med att strategin styr vad som kan prioriteras av POM:s medel. SPS har genomfört inventeringar i pilotskala regionalt av utvalda pomologiska objekt. Inventeringsdata härifrån analyseras och erhållen kunskap ska användas för genomförandet av den planerade rikstäckande inventeringen.

Sida

NBG och Sida har varit involverade i att få till stånd ett nätverk av genbanker i östra Afrika (EAPGREN).

Sida kommer även i fortsättningen att stödja möten inom det nationella fördraget för växtgenetiska resurser. Mötena kommer framöver främst att gälla MTA.

FOR

FOR arbetar med programmet för nästa trädgårdsmässa i Älvsjö. Efterlyser aktiviteter, gärna kortseminarier från POM.

Ett samarbete mellan nordiska plantskoleorganisationer är på gång. Bland annat för att hitta kostnadseffektiva sätt för virusrensning och testning av frukt och bär.

FOR har varit med och anordnat ett rosseminarium som hållits på Fredriksdal.

Friluftsmuseerna

Julitas registrering av Bengt Larssons frösamlingar är slutförd.

Humleinventeringen fortgår. Med uppgifter från gamla jordaböcker har Else-Marie Strese, Nordiska museet, tillsammans med Claes Tullin vid RAÄ inventerat humlegårdar ibland annat Småland. Ofta finns det kvar humle på dessa platser.

Friluftsmuseerna har haft ett möte där det framgick att det finns ett stort intresse både på friluftsmuseerna och på hembygdsmuseerna att odla äldre sorter som kommer påträffas under inventeringarna.

CBM

CBM har varit med i Jordbruksverkets framtagande av ett program för husdjursgenetiska resurser.

CBM arbetar med immaterialrättsliga frågor genom CG Thornström.

I etnobiologiprojektet planeras publicering av volym 2 nästa år. Denna volym kommer att handla om växterna.

CBM har två regeringsuppdrag med anknytning till genetiska resurser. Dels ett om aggressiva invasionsarter (f.d. främmande arter) och dels ett som berör ursprungs och lokalsamhällens möjlighet att bevara och hållbart nyttja mångfalden (artikel 8j i CBD).

Botaniska trädgårdarna

Botaniska trädgården i Uppsala är involverad i narcissprojektet. Hittills har 75 bidrag kommit in. Detta visar att narcisser inte är lika vanliga i mellersta och norra Sverige.

Botaniska trädgården i Uppsala arbetar med att rensa ut allt oidentifierat material. Arbetet pågår också tillsammans med RAÄ för att bygga upp en barockträdgård. Det blir en grönsaksutställning i september nästa år i Uppsala och man förbereder för Linné-jubileet 2007.

Botaniska trädgården i Göteborg invigde landeriträdgården i slutet av augusti.

GRO

Involverade i SKUD och europeiska namnstandardprojektet.

Arbetar med att ta fram odlingsvärda, friska och klimatlämpade sorter för landskapsplanering.

Samarbetar med Rune Bengtsson i parklindsprojektet.

Har ett projekt om Ornäsbjörken. Vill att plantmaterialet som går ut i handeln ska ha tagits från träd så nära källan som möjligt.

SLU

Den nationella samlingen för frukt bär och nötter håller på att planeras. Diskussioner pågår.

SLU projekt inom prydnadsväxter bland annat ett clematisprojekt.

En grupp inom SLU arbetar med avtal och regler om vem som äger växtmaterial. Genresursgruppen inom SLU arbetar med genetisk variation inom Etiopiska växter bland annat tef. Det pågår också undersökningar om kvalitetsvariationer hos olika sorter av durumvete.

Exjobb om *Lepidium* som ny oljeväxt och exjobb om fuchsia och begonia pågår.

Utbyggd nationell samling för frukt, bär och nötter

En fullt utbyggd nationell samling består av alla mandatsorter för frukt bär och nötter i fält. Varje sort representeras av mer än en planta. Detta kommer tillsammans med ett backup-system att utgöra den samlade nationella genbanken. På fruktsidan kommer de regionala klonarkiven att utgöra backup, medan bärsorternas säkerhetsdubbling planeras som kärnplantor i växthus.

Mandatsort är det som utgör vårt svenska pomologiska arv. Sorterna kan ha utvecklats någon annanstans men har sin största användning här. De svenska mandatsorterna utses av Nordiska genbankens arbetsgrupp för frukt och bär efter fastställda kriterier. Arbete pågår även i de andra nordiska länderna.

Dagens mandatsortlista är en utgångspunkt för bevarandet av frukt, bär och nötter. Listan är dock tänkt att vara flexibel och sorter som idag är med kanske utsorteras på grund av att de inte har ett bevarandevärde eller platsar bättre som mandatsort i ett annat land. På samma sätt kan sorter som hittas i inventeringen visa sig bevarandevärda och kan då föras in på listan. Modellen med mandatsorter tillämpas i flera europeiska länder.

Innan vi har en komplett nationell samling är det mycket arbete som måste göras. Sorterna ska kontrolleras på sin sortäktighet och de ska virusrenas. En del sorter som inte längre finns i landet kanske finns på andra platser och måste repatrieras. En kartläggning av moderträd behöver också göras för äpplen och päron behöver också göras och pågår för närvarande.

Uppbyggnadsarbetet bör börja med bären eftersom dessa är mest akut att ta vara på. En viktig del av dagens samling kommer från en tidigare samling på Alnarp och finns i krukor på Balsgård. Därefter koncentrerar man sig på stenfrukt. Kärnfrukten är idag bevarat på klonarkiven och därför är det inte lika bråttom med dessa. Hela samlingen beräknas vara färdig 2009. Därefter fortsätter den dock att kompletteras om mandatsortlistan utökas.

Genbankskuratortjänsten

Sedan början på året har en ny funktion inrättats som POM:s centrala medel finansierar. Denna gäller samordningen av bevarandet av frukt, bär och nötter. Samordnaren kallas för genbankskurator. Tjänsten har under året varit placerad på NGB. Uppgifterna är många och mycket är knutet till den nationella samlingen och klonarkiven men även att vara rådgivande till exempel när det gäller inventeringsarbete ingår.

Åtgärds mål

Att vi behöver åtgärds mål har registrerats i tidigare möten och i verksamhetsredovisningen. Idag har vi inventeringen men fler åtgärds mål finns anledning att ta fram.

En fråga som tidigare varit uppe på dagordning främst från Sida och FOR är ägande och rättighet till växtmaterialet. SLU arbetar för närvarande med detta

också. Lagstiftning på området finns och behöver förmodligen inte ändras. Vad som behövs är att ta fram en gemensam tolkning eller ett tydliggörande som sedan går att arbeta efter utifrån denna lagstiftning. Jordbruksverket ska försöka se om det går att få ihop ett åtgärds mål på detta och vem som ska göra vad samt tidsplan.

En annan fråga som det börjar bli bråttom med är strategier för bevarande. Dels hur man bevarar på bästa sätt för olika växtmaterial och var materialet ska bevaras. Det kanske inte behövs nationella samlingar för allt material och överhuvudtaget är det bra med flexibilitet. Forskningsprojekt om bevarandestrategier som sattes igång med hjälp av SJFR-medel bör redovisas och erfarenheter från annat håll bör utnyttjas där sådan finns. Jordbruksverket formulerar ett åtgärds mål även här.

Nästa möte

Nästa möte hålls i Stockholm den 20 april klockan 10.00. Mötets arrangör blir Sveriges pomologiska sällskap.